
SOCIAL SUPPORT AS PART OF SOCIAL POLICY

Venelin Terziev

Corresponding Member of the Russian Academy of Natural History,
Professor, Eng., D.Sc. (National Security), D.Sc. (Economics), D.Sc. (Social Activities), Ph.D.,
Russian Academy of Natural History, Moscow, Russia
Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo, Bulgaria
University of Rousse, Rousse, Bulgaria, terziev@skmat.com

Vanja Banabakova

Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo, Bulgaria, v.banabakova@abv.bg

Marin Georgiev

clementon@abv.bg

Abstract: The social policy of a country is a set of specific activities aimed at regulating the social relations between different subjects regarding their social status. This approach to clarifying social policy is also called functional and essentially addresses social policy as an activity to regulate the relationship of equality or inequality in society. It provides an opportunity to look for inequalities in the economic positions of individuals in relation to ownership, labor and working conditions, distribution of income and consumption, social security and health, to look for the sources of these inequalities and their social justification or undue application. The realization of this policy is social work (activity). As a term, social work is also understood as a type of profession and as a system of specialized institutions, and increasingly diverse practices that, in order to be effective, should use an integrated knowledge of fundamental human sciences and social groups, and society as a whole. The main problems of social work as an activity of society, as a state activity, an inseparable part of the social, institutional and political life, are: untimely and inadequate support or service for the needy, families, households, social groups; inadequate correspondence to European standards and criteria in performing social work, bearing in mind our national traditions and experience; lack of coordination and coordination of social work by types, forms, hierarchical levels; lack of interaction (communication, dialogue) of the social worker with the client (group) towards humanism, democracy and ethics; lack of professional qualification (knowledge, skills, experience) of social workers and assisting persons. In general, specific criteria can be defined in a different way and in a different order, but the general thing that brings them together, is the social effectiveness of the process. In view of the commitments made by our country related to our EU membership, a new concept of social protection of Bulgarian citizens was adopted. According to it, every Bulgarian citizen is responsible for his individual well-being, and the state is committed to creating prerequisites for increasing employment, reducing poverty and overcoming social exclusion in the context of a still unfavorable economic environment. In the field of social activities, a differentiated approach has been adopted to provide effective support to those who really need it. Attention is focused on every person with their problems and needs. The guidelines for the development of social activities are determined by adopting an active approach in this area. The development of social assistance cannot be seen in isolation from the processes taking place in other parts of the social protection system.

Keywords: social policy, social work, social services, social welfare.

**СОЦИАЛНОТО ПОДПОМАГАНЕ КАТО ЧАСТ ОТ СОЦИАЛНАТА
ПОЛИТИКА****Венелин Терзиев**

Член-кореспондент на Руската академия по естествознание, професор,
доктор на икономическите науки, доктор на военните науки, доктор на науките (Социални
дейности), Русенски университет „Ангел Кънчев“, Русе, България
Национален военен университет „Васил Левски“, Велико Търново, България
Руска академия по естествознание, Москва, Русия, terziev@skmat.com

Ваня Банабакова

Национален военен университет „Васил Левски“ – Велико Търново, v.banabakova@abv.bg

Марин Георгиев

clementon@abv.bg

Резюме: Социалната политика на дадена държава е съвкупност от специфични дейности, които целят да регулират социалните отношения между различни по своето социално положение субекти. Този подход към изясняването на социалната политика се нарича още функционален и по същество разглежда социалната политика като дейност за регулиране на отношенията на равенство или неравенство в обществото. Той дава възможност да се търсят неравенства в икономическите позиции на индивидите във връзка със собствеността, труда и условията за труд, разпределението на доходите и потреблението, социалното осигуряване и здравеопазването, да се търсят източниците за тези неравенства и тяхната социална оправданост или неоправданост.

Белег на тази политика е социалната работа (дейност). Като термин социалната работа се разбира и като вид професия, и като система от специализирани институции, и все по-многообразни практики, които, за да бъдат ефективни, следва да използват интегрирано знание от фундаменталните науки за човека и обществените групи, за обществото като цяло. Основните проблеми на социалната работа като дейност на обществото, като държавна дейност, неотделима част от социалния, институционален и политически живот, са: ненавременно и неадекватно подпомагане или обслужване на нуждаещите се лица, семейства, домакинства, социални групи; неадекватна кореспонденция с европейските стандарти и критерии при осъществяване на социалната работа, като се имат предвид нашите национални традиции и опит; липса на координация и съгласуване на социалната работа по видове, форми, йерархични равнища; липса на взаимодействие (общуване, диалог) на социалния работник с клиента (групата) в посока хуманизъм, демократичност и спазване на етиката; липса на професионална квалификация (знания, умения, опит) на социалните работници и помагащите лица. В общи линии конкретните измерители могат да бъдат дефинирани по различен ред и в различен порядък, но общото, което ги обединява, е социалната ефективност на процеса.

С оглед на поетите от страната ни ангажменти, свързани с членството ни в ЕС, е възприета нова концепция за социална защита на българските граждани. Според нея, всеки български гражданин е отговорен за индивидуалното си благосъстояние, а държавата се ангажира със създаване на предпоставки за повишаване на заетостта, за намаляване на бедността и за преодоляване на социалната изолация в условията на все още неблагоприятна икономическа среда. В сферата на социалните дейности е възприет диференциран подход за оказване на ефективна подкрепа на тези, които действително се нуждаят от нея. Вниманието е фокусирано върху всеки човек с неговите проблеми и нужди. Насоките на развитие на социалните дейности се определят от възприемането на активен подход в тази област. Развитие на социалното подпомагане не може да се разглежда изолирано от процесите, протичащи в останалите звена на системата за социална защита.

Ключови думи: социалната политика, социалната работа, социални услуги, социални помощи.

ВЪВЕДЕНИЕ

Социалната политика на дадена държава е съвкупност от специфични дейности, които целят да регулират социалните отношения между различни по своето социално положение субекти. Този подход към изясняването на социалната политика се нарича още функционален и по същество разглежда социалната политика като дейност за регулиране на отношенията на равенство или неравенство в обществото. Той дава възможност да се търсят неравенства в икономическите позиции на индивидите във връзка със собствеността, труда и условията за труд, разпределението на доходите и потреблението, социалното осигуряване и здравеопазването, да се търсят източниците за тези неравенства и тяхната социална оправданост или неоправданост.

Белег на тази политика е социалната работа (дейност). Като термин социалната работа се разбира и като вид професия, и като система от специализирани институции, и все по-многообразни практики, които, за да бъдат ефективни, следва да използват интегрирано знание от фундаменталните науки за човека и обществените групи, за обществото като цяло [3].

ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ [1-2, 4-17]

С оглед на поетите от страната ни ангажменти, свързани с членството ни в ЕС, е възприета нова концепция за социална защита на българските граждани. Според нея, всеки български гражданин е отговорен за индивидуалното си благосъстояние, а държавата се ангажира със създаване на предпоставки за повишаване на заетостта, за намаляване на бедността и за преодоляване на социалната изолация в условията на все още неблагоприятна икономическа среда. В сферата на социалните дейности е възприет диференциран подход за оказване на ефективна подкрепа на тези, които действително се нуждаят от нея. Вниманието е фокусирано върху всеки човек с неговите проблеми и нужди. Насоките на развитие на социалните дейности се определят от възприемането на активен подход в тази област. Развитие на социалното подпомагане не може да се разглежда изолирано от процесите, протичащи в останалите звена на системата за социална защита.

Социални помощи

Погледнато в исторически план, в началото на прехода системата за социално подпомагане у нас се характеризира със сложна и неефективна структура от помощи и услуги. Развива се на основата на широкообхватна социалноосигурителна система, характеризизираща се с ниска пенсионна възраст, многобройни допълнителни схеми с неосигурителен характер. В същото време са създадени редица нови схеми за поддържане на доходите като месечно подпомагане, безплатно лекарствоснабдяване, детски добавки за безработни родители, енергийни помощи. Съществува безусловна необходимост от цялостно и дълбоко реструктуриране, което е забавено поради липсата на икономическа стабилност, политически консенсус и широка обществена подкрепа. Провежданата политика по социално подпомагане е изправена пред необходимостта да влияе върху последствията от провежданата икономическа политика. Това предопределя и пасивния ѝ характер. Едва след 1997 година са предприети необходимите мерки за модернизиране на системата. Усилията са насочени към изграждане на устойчиви схеми за подпомагане, които да са ориентирани към минимални равнища на социалните помощи, целенасоченост, взаимодопълняемост, като се избягва дублирането, отстраняване на възможностите за неправомерни вземания.

Действащият досега механизъм при схемите за подпомагане е свързан с поддържането на ниската доходна линия на диференцирания минимален доход и наличието на множество ограничителни критерии, които редуцират потенциалните клиенти до кръга на хронично безработните и маргинализирани групи от населението. След 1992 г. БМД е поддържан значително под равнището на минималната работна заплата, обезщетенията за безработица и дори социалната пенсия. Поради това семейства, които имат повече от един постоянен източник на доход, се оказват извън защитената доходна линия. Това породило проблеми като:

- увеличаване на подпомаганите лица в трудоспособна възраст. Нарасна не само броят на безработните лица в трудоспособна възраст, които получават социални помощи, но и дела на дългосрочно безработните, загубили трудовите си навици, квалификация и мотивация за работа. През декември 2002г. продължително безработните са 358.4 хил. или 65.8% от общия брой безработни лица, а подпомаганите безработни лица в трудоспособна възраст са над 180 хил., като повече от половина са до 30 години.

- Във формираната се устойчива клиентела 80% от подпомаганите са с основно и без образование, а 29% са неграмотни. Многобройната група на безработните лица, получаващи социални помощи по реда и условията на ЗСП, се състои предимно от лица, които не работят и се издържат от социални помощи (за тях социалното подпомагане е начин на живот); лица, които работят в сивата икономика, без трудов договор, но доходите им не могат да бъдат установени; лица, които не работят поради полагане на грижи за тежко болни близки.

- ниско равнище на месечните помощи. То е не само ниско, но и недостатъчно. Имащите право не могат да се препитават единствено със социална помощ. Реинтегрирането им на пазара на труда не е особено реалистично с оглед на тяхното образователно и квалификационно ниво. Съотношението минимална работна заплата - социална помощ е такова, че стимулира включването им в сивата икономика.

- трудности при остойностяването на доходите от натуралното стопанство. Когато социалният работник констатира значителни доходи в натура, той може да откаже подпомагане, основавайки се на имуществени критерии - земя, селскостопански инвентар, животни, битови вещи, занаятчийски инструменти. Извършва преценка доколко наличието им е показател за стандарта на живот на подпомаганите. Тази практика създава предпоставки за субективизъм и неравнопоставеност на получателите.

Това наложила се предприемат мерки по посока на:

- увеличаване на ДМД за определени категории лица. Въведените промени в коефициентите спомагат финансова помощ да се насочи към тези, които са с най-ниски доходи и имат най-голяма нужда от подкрепата на държавата.

Такива са самотно живеещите възрастни хора, хората с увреждания и родителите, които сами отглеждат деца до 3-годишна възраст.

- осигуряване на заетост на продължително безработни лица. В реализиране на Националната програма „От социални помощи към осигуряване на заетост” участват 264 общини и са включени над 82 хил. безработни. Целта е осигуряване на заетост и социална интеграция чрез разкриване на работни места в общополезни дейности за общината и държавата и предоставяне на социални услуги. Специално внимание се отделя на продължително безработните, които полагат грижи за близки с трайни увреждания. Към тях е насочен проектът „Личен асистент”, който цели облекчаване на социалната ситуация на хората, чиито близки се нуждаят от постоянни грижи. Подобна насоченост имат и програмите „Домашен помощник” и „Социален асистент”.

- по-добра координация между териториалните структури на социалното подпомагане, заетостта, данъчната администрация, общините за ограничаване на злоупотребите със социални помощи;
- засилване на контрола на всички нива на системата за подпомагане.
- изграждане на единна информационна система, целяща по-добра координация, отчетност и прогнозиране на потребностите от подпомагане
- прилагане на социална работа с подпомаганите лица. Търси се по-голяма ефективност на социалната анкета. Тя е детайлизирана, като кръгът от въпроси е разширен. Отговорността на социалния работник нараства. Характерът на задълженията му изисква специфична квалификация. От него се очаква не просто да мотивира предложението си за отпускане/отказ на социална помощ, но и да изготви индивидуален план за подобряване качеството на живот на подпомаганите (включване в програми за заетост и квалификация и преквалификация, предоставяне на социални услуги, съдействие и ред институции). Налага се нов модел на работа. Въвеждането му е свързано с обективни и субективни трудности. От една страна, липса на традиции, липса на съпътстващи социални услуги, утвърден бюрократичен маниер на работа, от друга, липса на опит и квалификация сред работещите, предразсъдъци към клиентелата, пренатовареност на социалните работници.

Социални услуги

В системата за социално подпомагане има сериозни проблеми, които не са само свързани с недостиг на финансови средства.

През 2000 г. са предприети масирани проверки по места, които имат за цел тестване на системата. Откриват се сериозни пропуски, свързани с обучението на служителите и професионалното ниво на системата за социално подпомагане. Особено тежък е проблемът със заведенията за социални услуги. Организацията на работа там, както и кадровата обезпеченост са далеч от нормалните стандарти и изисквания за работа в такива заведения. Това се отразява на качеството на услугите. Те са на много ниско ниво. Не са редки случаите на сигнали и жалби, както и на недопустими случаи - в някои заведения групово изнасилване на девойка от СУПЗ - Качулка; нанесен побой на дете в Дома за деца и младежи с умствена изостаналост - Стража, в резултат па което детето лежи в корсет един месец в болница; удавил се младеж в СУПЗ Главиница и много други, които са доказателство за безотговорно и бездушно отношение към домащите в заведенията.

Към края на 2005 г. в България има регистрирани 187 специализирани заведения за социални услуги, в които са настанени 13900 души. Най-голям е относителният дял на старите хора (31.5%) и на възрастните с умствени затруднения (32.8%).

Голяма част от специализираните институции за социални услуги са разположени извън населените места. Материалната им база е амортизирана. Общините срещат трудности при осигуряване на издръжката им. Липсва социална работа с хората в заведенията. Няма условия за граждански контрол върху спазването на човешките права.

Най-добре развитата форма на социална услуга в обичайна домашна среда е Домашният социален патронаж. Тази услуга се предлага в по-голяма част от общините. В края на 2003 г. потребителите ѝ са 28 875 души. Едва 4.6% е относителният дял на клиентите на другите услуги в общността. Най-бързо развиващата се от тях услуга е дневният център за деца или младежи с умствени увреждания. За последната година са създадени 3 нови центъра. Причините за неразвитостта на социалните услуги в общността вероятно може да се търсят в липсата на финансови средства, в липсата на традиция да се предлагат и ползват такива услуги.

В сферата на социалните услуги се очертават следните групи проблеми:

Проблеми в работата с клиентите. Поради недостиг на финансови средства и промените в здравната система е влошено обгрижването, хигиенно-битовите условия и медицинското обслужване. Индивидуалната работа с клиентите е недостатъчна. Не се работи със семействата и близките им;

Проблеми на работещите в специализираните институции и в социални услуги в общността. Заетите лица обикновено нямат достатъчно практически умения за социална работа. Често не са с необходимата квалификация и качества поради отдалечеността на специализираните институции от големите населени места. Липсват възможности за професионално израстване. Условията на труд и заплащане не са особено добри;

Проблеми, свързани с материална база и финансовата издръжка. Материалната база е амортизирана. Необходими са средства за ремонт и поддръжка. Контингентите, с които се работи, имат скъпо струваща издръжка. Стойностите, при които се формира бюджетът, са изключително занижени, което води до недостиг при изпълнението. (Така например, плановите средства за лекарства, медицинска и стоматологична помощ са силно ограничени, макар че АСП дава препоръки за 24-часово медицинско наблюдение. Не са предвидени щатни бройки за рехабилитатори, психолози и друга видове специалисти,

които професионално са свързани с клиентелата. Включването им би подобрило качеството на услугата.)

Проблеми, породени от промените в управлението и финансирането на социалните услуги. Въведените схеми пораждават известно напрежение между териториалните поделения на АСП и общинската администрация, свързани с:

- информиране на потенциалните клиенти за социалните услуги на територията на общината. Заинтересованите граждани в общините са затруднени в получаването на комплексна информация;
- условия и ред за извършване на услугите. Децентрализацията в сферата на социалните услуги налага те да бъдат изработени от доставчика (чл.40 в от ППЗСП). Общините се затрудняват да направят това. Методичните указания от АСП се бавят;
- координация между общината и териториалните поделения на АСП по отношение на дейностите държавна отговорност. Най-често затруднения възникват при отчитане на свободните места в специализираните институции на територията на общината, настаняване, преместване и отписване от тях.

Полагат се усилия социалните услуги да се модернизират по пътя на адаптиране на западни модели към българските условия. С оглед на това са набелязани приоритети, свързани с увеличаване на относителния дял, обема и номенклатурата на предлаганите услуги в общността; разширяване участието на НПО в системата от доставчици на социални услуги; стандартизиране и устойчивостяване на всички видове и форми на социални услуги; социална работа с клиентите; подобряване на условията на живот в специализираните институции.

Като основни принципи при предлагане на социалните услуги се утвърждават:

- своевременност, разумна достатъчност, социална справедливост;
- помощ за самопомощ и взаимопомощ;
- свобода на избор, равнопоставеност, информираност;
- професионално предлагане и конфиденциалност.

Анализът на състоянието на системата за социално подпомагане в България, направен с акцент върху динамично променящите се потребности на населението, от една страна, и предстоящото членство на страната ни в Европейския съюз, от друга, позволява да бъдат направени следните коментари:

1. Териториално разпределение - системата има структура, която съчетава централизирания подход при програмите за социална помощ и децентрализирания при предлагане на социални услуги. Изградени са териториалните и поделения. Промените в социалните услуги са в начален етап. Общините са в процес на изграждане на социални комплекси, включващи предлагане на социални услуги в съответствие с местните потребности.

2. Материална база сградният фонд, използван от поделенията на АСП, в по-голямата си част е приспособен за целта. Някои от сградите се нуждаят от преустройство, други - от ремонт и поддръжка. Обзавеждането е старо. Липсва достатъчно компютърна техника. Някои от поделенията нямат собствен транспорт. Той е особено необходим в малките селски и планински общини, при които работата на социалния работник се затруднява от отдалечеността на селищата в района му. Специализираните институции за социални услуги са разположени в периферията на населените места. По-голямата част от тях са в села, далеч от общинските центрове.

3. Обхват на нуждаещите се - приоритет в системата за социално подпомагане са следните категории рискови групи: семейства, в които поради причини от битов, здравословен или социален характер, отглежданите деца са в риск; самотни родители; хора с трайни увреждания и техните семейства; самотни възрастни хора; продължително безработни лица.

4. Технологичен вариант на реформа - възприет е вариант, ориентиран към схемата „минимални социални трансфери, развити социални услуги”, характеризираш се с:

- целево социално подпомагане. Въведени са целеви парични помощи, предназначени за лица с доходи под определен минимум. Целевото насочване се извършва с проверка на средствата. Помощите са опростени;
- стимули за работа. За намаляване на зависимостта от социални помощи като стимули за работа се използват насочване към програми за заетост, поддържане на ниско равнище на помощите;
- помощи за деца. Ограничен е универсалния характер на помощите за деца. Отпускат се въз основа на проверка на дохода. Проектирани са да насърчават включването на децата в образователната система. Размерът им е фиксиран и не зависи от броя на децата в семейството и от статуса на майката;
- помощи в натура. Повишава се ефективността при реализиране на този вид помощи с усъвършенстване на формите на целево подпомагане;

- социални услуги. Отдава се приоритет на развитието на социални услуги в общността. Стимулират се общините да разработват стратегии за развитие на социалните услуги на територията си. Ограничава се входният поток към специализираните институции. Усилията са насочени към подобряване качеството на живот на настанените в тях. Насърчават се НПО да предоставят социални услуги. Утвърдена е нова номенклатура от социални услуги, от които има непознати за българската практика. Съществува известно забавяне в изготвяне на адекватно законодателството по отношение на социалните услуги. Все още не може да се говори за пазар на персоналните социални услуги.

- финансиране и управление на социалното подпомагане. След 1997 г. е разработена нова нормативна база. В основата ѝ е Законът за социално подпомагане (1998 г.). Местните власти получават по-голяма автономия при администриране на социалните услуги. Държавата осигурява действието на механизмите за мониторинг и регулиране в тази сфера и управлява програмите за социална помощ. Все още съществуват проблеми при осигуряване на адекватно финансиране.

5. Насоки за развитие в бъдеще - определят се от възприетия активен подход и се свързват с:

- ясно очертаване на бенефициентите на системата;
- ясно разграничаване на нуждите от парично подпомагане от подпомагането с услуги под формата на социална работа и социални грижи;

- трансформиране на социалната помощ в помощ за осигуряване на заетост за всички липа в добро здравословно състояние и в трудоспособна възраст.

- по-добра адресираност и целенасоченост на социалните плащания към хората с най-ниски доходи и с най-голяма нужда от подкрепа посредством усъвършенстване на механизмите за достъп и гарантиране използването им по предназначение; въвеждане на нови форми на целево подпомагане.

- развитие на социалните услуги, насочени към преодоляване на социалната изолация. Създаване на стандарти за грижи в общността и в специализирани институции, както и критерии за контрол на качеството им.

- приватизация и деинституционализация на социалните услуги. Въвличане на общините и различни благотворителни и стопански организации в предоставяне на социални услуги. Ясно разграничаване на функциите и задълженията на различните субекти.

- усъвършенстване на структурата на управление и финансиране на социалното подпомагане. Намиране на оптималната степен на децентрализация. Създаване на нормативни условия за раздържавяване и деинституционализация на социалните услуги, както и на професионално-квалификационните изисквания към работещите в системата на социалното подпомагане. Подобряване на административния капацитет на системата, хармонизиране на структурите ѝ с европейското законодателство и усъвършенстване на координацията между звената ѝ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основните проблеми на социалната работа като дейност на обществото, като държавна дейност, неотделима част от социалния, институционален и политически живот, са: ненавременно и неадекватно подпомагане или обслужване на нуждаещите се лица, семейства, домакинства, социални групи; неадекватна кореспонденция с европейските стандарти и критерии при осъществяване на социалната работа, като се имат предвид нашите национални традиции и опит; липса на координация и съгласуване на социалната работа по видове, форми, йерархични равнища; липса на взаимодействие (общуване, диалог) на социалния работник с клиента (групата) в посока хуманизъм, демократичност и спазване на етиката; липса на професионална квалификация (знания, умения, опит) на социалните работници и помагачите лица. В общи линии конкретните измерители могат да бъдат дефинирани по различен ред и в различен порядък, но общото, което ги обединява, е социалната ефективност на процеса [3].

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Terziev, V., Banabakova, V., Georgiev, M. Role and place of social programing in public governance. // Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (16-17 лютого 2018 року, м. Ужгород), Міністерство освіти і науки України Ужгородський національний університет, 2018, стр.93-98, ISBN 978-966-916-488-9.
- [2] Terziev, V., Banabakova, V., Georgiev, M. Social program as a product of social programming. // Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (16-17 лютого 2018 року, м. Ужгород), Міністерство освіти і науки України Ужгородський національний університет, 2018, стр. 99-104, ISBN 978-966-916-488-9.

-
- [3] Terziev, V., Vanabakova, V., Georgiev, M. Social efficiency as a measure of social activities. // Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (16-17 лютого 2018 року, м. Ужгород), Міністерство освіти і науки України Ужгородський національний університет, 2018, стр. 104-109, ISBN 978-966-916-488-9.
- [4] Terziev, V., Vanabakova, V., Georgiev, M. Assessment of the effectiveness of social programing. // Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (16-17 лютого 2018 року, м. Ужгород), Міністерство освіти і науки України Ужгородський національний університет, 2018, стр. 110-115, ISBN 978-966-916-488-9.
- [5] Terziev, V., Vanabakova, V., Georgiev, M. Social activity of human re-source as a basis of effective social policy. // Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (16-17 лютого 2018 року, м. Ужгород), Міністерство освіти і науки України Ужгородський національний університет, 2018, стр. 116-121, ISBN 978-966-916-488-9.
- [6] Terziev, V., Vanabakova, V., Georgiev, M. Strategic advantages of an ac-tive social program. // Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (16-17 лютого 2018 року, м. Ужгород), Міністерство освіти і науки України Ужгородський національний університет, 2018, стр. 122-127, ISBN 978-966-916-488-9.
- [7] Terziev, V., Vanabakova, V., Georgiev, M. Assessment of the effectiveness of social programming. // Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (16-17 лютого 2018 року, м. Ужгород), Міністерство освіти і науки України Ужгородський національний університет, 2018, стр. 127-131, ISBN 978-966-916-488-9.
- [8] Terziev, V., Vanabakova, V., Georgiev, M. The social program as a part of development strategies. // Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (16-17 лютого 2018 року, м. Ужгород), Міністерство освіти і науки України Ужгородський національний університет, 2018, стр. 132-137, ISBN 978-966-916-488-9.
- [9] Terziev, V., Vanabakova, V., Georgiev, M. Social programming as a pos-sibility to increase social efficiency. // Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (16-17 лютого 2018 року, м. Ужгород), Міністерство освіти і науки України Ужгородський національний університет, 2018, стр. 137-142, ISBN 978-966-916-488-9.
- [10] Терзиев, В., Банабакова, В., Георгиев, М. Социальные политики для воздействия на рынок труда и развитие национальной концепции социальной Экономики. // Стратегічні Орієнтири Розвитку Економіки України Міжнародна Науково-Практична Конференція 6-7 Жовтня 2017 Року, Одеса, 2017, с. 107-111.
- [11] Терзиев, В., Банабакова, В., Георгиев, М. содержание и сущность социальной политики. // Стратегічні Орієнтири Розвитку Економіки України Міжнародна Науково-Практична Конференція 6-7 Жовтня 2017 Року, Одеса, 2017, с. 111-116.
- [12] Терзиев, В., Банабакова, В., Георгиев, М. Проблемы занятости и безработицы. // Стратегічні Орієнтири Розвитку Економіки України Міжнародна Науково-Практична Конференція 6-7 Жовтня 2017 Року, Одеса, 2017, с. 116-120.
- [13] Терзиев, В., Банабакова, В., Георгиев, М. Развитие рынка труда в болгарии. // Стратегічні Орієнтири Розвитку Економіки України Міжнародна Науково-Практична Конференція 6-7 Жовтня 2017 Року, Одеса, 2017, с. 120-125.
- [14] Терзиев, В., Банабакова, В., Георгиев, М. Развитие концепции социальной экономики. // Стратегічні Орієнтири Розвитку Економіки України Міжнародна Науково-Практична Конференція 6-7 Жовтня 2017 Року, Одеса, 2017, с. 125-128.
- [15] Терзиев, В., Банабакова, В., Георгиев, М. Социальной экономики и социального предпринимательства. // Стратегічні Орієнтири Розвитку Економіки України Міжнародна Науково-Практична Конференція 6-7 Жовтня 2017 Року, Одеса, 2017, с. 128-131.
- [16] Терзиев, В., Банабакова, В., Георгиев, М. Социальная экономика и социальное предприятие. // Стратегічні Орієнтири Розвитку Економіки України Міжнародна Науково-Практична Конференція 6-7 Жовтня 2017 Року, Одеса 2017, с. 131-135.

- [17] Терзиев, В., Банабакова, В., Георгиев, М. Влияние социальной экономики на занятость. // Стратегічні Орієнтири Розвитку Економіки України Міжнародна Науково-Практична Конференція 6-7 Жовтня 2017 Року, Одеса, 2017, с. 135-139.